

פירוש לספר קהלת לתלמידים. אייר תשע"ב.

פרק א'

דברי קהלת בן דוד – הוא שלמה, וקהלת הוא כינוי, [כמו שם ספרותי], על שם שהיה מלמד חכמה לקהל. **מלך בירושלים** – מלך שעיר המלוכה שלו היא ירושלים.

עמל העולם הוא הבל- שבסוף כולם מתים- ורק העולם עצמו נשאר תמיד!

הבל הבלים – שקר וכלום. [הבל הבלים, כפילות לשון של הבל].

אמר קהלת הבל הבלים

הכל הבל – כל הדברים שרגילים בני האדם לעמול בהם, הם כולם הבל.

מה יתרון לאדם – שהרי מה רווח יש לאדם.

בכל עמלו שיעמל תחת השמש – בכל העמל שהוא עמל בעולם. [והכונה לעמל שעמל בשביל הנאות העולם].

דור הלך ודור בא – חיי האדם עוברים כצל, וכל הזמן עוברים דורות מן העולם ובאים דורות חדשים.

והארץ לעולם עמדת – ורק הארץ ממשיכה לעמוד תמיד, ואינה זקוקה לדור מסויים, אלא בני האדם עוברים ומתים, ועמלם עובר לאחריים.

זרח השמש ובא השמש – והשמש גם נמצא תמיד כמו הארץ, ותמיד זורח ושוקע.

ואל מקומו שואף זרח הוא שם – ואחרי שהוא שוקע הרי הוא נמשך למקומו שהוא זורח שם.

הולך אל דרום וסובב אל צפון סובב סבב הולך הרוח ועל סביבתיו שב הרוח – וכן הרוח תמיד קיים, פעמים הולך אל דרום, ופעמים פונה לכיוון צפון, ותמיד פונה להרבה כיוונים.

כל הנחלים הלכים אל הים והים איננו מלא אל מקום שהנחלים הלכים שם הם שבים ללכת – וכן הנחלים תמיד נשפכים לים, ואין הדבר מסתיים והים מתמלא מלקבל עוד, אלא לאותו מקום שהנחלים הולכים לשם הם תמיד ממשיכים ללכת.

כל הדברים יגעים – וכל הדברים שהאדם רוצה להשיג בעמלו, רבים הם מדי, והאדם מתייגע ונואש מלהשיגם, בזמן המועט שהוא חי.

לא יוכל איש לדבר – אין אדם שיוכל לדבר את כל מה שרוצה הוא להשיג.

לא תשבע עין לראות ולא תמלא און משמע – וכן אי אפשר לראות את כולם בצורה מלאה או לשמוע את כולם.

מה שהיה הוא שיהיה – ואל תאמר נשנה את העולם, ואז לא יהיה הכל הבל, שאי אפשר לשנות שום דבר משמעותי, אלא איך שהיה העולם כך הוא תמיד יהיה.

ומה שנעשה הוא שיעשה ואין כל חדש תחת השמש

יש דבר שיאמר ראה זה חדש הוא – ואם יאמר לך אדם ראה זה דבר חדש, שהרי מעולם לא ראה דבר זה.

כבר היה לעלמים אשר היה מלפננו – אין הדבר כן, אלא כבר היה תמיד בדורות הקודמים שהיו לפנינו, אלא שלא נתגלה כבר זמן רב.

אין זכרון לראשנים – וכיון שכולם מתים, אף זכרון אין לאנשים שחיו בדורות הראשונים. [ואף שיש אנשים שזוכרים אותם, מעטים הם מאד, ביחס למספר האנשים שחיו, וגם הם לא נזכרים בצורה מלאה, אלא רק פרטים מעטים].

וגם לאחרנים שיהיו לא יהיה להם זכרון עם שיהיו לאחרונה – וכן אנשי הדורות האחרונים לא יזכרו על ידי אותם שיהיו יותר אחרונים.

קחלת ניסה הכל- וראה שעמל העולם הוא הבל- ואין לעמול יותר מדי אלא ליהנות מחלקו- (וה)

נותן מידה זו לצדיקים!

אני קהלת

הייתי מלך על ישראל בירושלים – כבר הרבה זמן שאני מלך על ישראל בירושלים.

ונתתי את לבי לדרוש ולתור בחכמה – ושמתי את לבי לבדוק ע"י החכמה.

על כל אשר נעשה תחת השמים – את כל העמל שאנשים עושים בעולם להשגת צרכיהם.

הוא ענין רע נתן אלהים לבני האדם לענות בו – וראיתי שהוא עסק רע, אלא שאלהים נתן לבני האדם לעסוק בזה, ואין להם ברירה אלא לעסוק בזה כפי צרכם, אבל לא כדאי להאריך בזה.

ראיתי את כל המעשים שנעשו תחת השמש – ראיתי את המעשים שבני אדם עושים בעולם. **והנה הכל הבל**

ורעות רוח – כמו לרעות ולהתעסק עם הרוח, דבר שאין לו תועלת. [כמו בהושע "אפרים רעה רוח ורדף קדים"].

מעות לא יוכל לתקון – המצב הזה שבני האדם מתעסקים בדברים חסרי תועלת, הוא עיוות שלא יוכלו לתקנו.

וחסרון לא יוכל להמנות – וחסרון שלא יוכל לחזור ולהימנות כשלם.

וחוזר ומפרש את כל נסיונותיו,

דברתי אני עם לבי לאמר – חשבתי לעצמי ואמרתי.

אני הנה הגדלתי והוספתי חכמה – אני הרי הוספתי הגדלתי והוספתי אצלי חכמה. [והכונה חכמה בענייני העולם, כגון אסטרונומיה ופיזיקה וכדו'].
על כל אשר היה לפני על ירושלים – יותר מכל מי שהיה לפני מלך על ירושלים.
ולבי ראה הרבה חכמה ודעת – הלב שלי החכים הרבה.
ואתנה לבי לדעת חכמה ודעת הוללות ושכלות – ונתתי תמיד את לבי לדעת חכמה, ולדעת להבדיל בין טפשות לבין שכלות. [כמו "לדעת טוב ורע", לדעת להבדיל ביניהם].
ידעתי שגם זה הוא רעיון רוח – ועתה אומר אני שזה גם מחשבה של הבל ורוח.
כי ברב חכמה רב כעס – שהחכמה גורמת לאדם צער, שמאמץ את מחשבתו, ואינו משיג כל מה שרוצה להשיג.

ויסוף דעת יוסיף מכאוב

אמרתי אני בלבי – ומפני זה אמרתי בלבי.

לכה נא אנסכה בשמחה – לך ותנסה את עצמך בשמחה, לראות אם היא טובה לך.

וראה בטוב – ותראה דברים טובים ומשמחים.

והנה גם הוא הבל

לשחוק אמרתי מהולל – השחוק נתן לי הרגשה של טפשות וחוסר ענין.

ולשמחה מה זו עושה – והרגשתי בשמחה שאין לה סיבה ואין בה תועלת חשובה.

תרתי בלבי למשוך ביין את בשרי ולבי נהג בחכמה ולאחז בסכלות – החלטתי לחקור ולבדוק בעצמי את שניהם יחד, שגם אמשוך את עצמי במשתה היין, וגם אנהג בחכמה וארסן את הסכלות.

עד אשר אראה אי זה טוב לבני האדם – לא עשיתי זאת מתוך החלטה ברורה שזה טוב, אלא באתי לנסות את כל האפשרויות, עד שאחליט מה טוב לבני האדם.

אשר יעשו תחת השמים מספר ימי חייהם – שיעשו בעולם כל ימי חייהם.

ומפרש כעת איך הלך בדרך התענוג,

הגדלתי מעשי – הגדלתי את רכושי.

בניתי לי בתים נטעתי לי כרמים עשיתי לי גנות ופרדסים ונטעתי בהם עץ כפרי עשיתי לי

ברכות מים להשקות מהם

יער צומח עצים – יער שצומח בו עצים.

קניתי עבדים ושפחות

ובני בית היה לי – היה לי גם בני שפחות שנולדו אצלי.

גם מקנה בקר וצאן הרבה היה לי

מכל שהיו לפני בירושלים – יותר הרבה מכל מי שהיה לפני בירושלים.

כנסתי לי גם כסף וזהב

וסגלת מלכים והמדינות – אוצרות של המלכים והמדינות.

עשיתי לי שרים ושרות – הבאתי לי אנשים ונשים שישירו לי.

ותענוגות בני האדם

שדה ושדות – סוגי מרכבות של נוי.

וגדלתי והוספתי מכל שהיה לפני בירושלים – והגדלתי והוספתי בעושר מכל מי שהיה לפני בירושלים.

אף חכמתי עמדה לי – וגם נשארה לי חכמתי, שאף אותה לא זנחתי.

וכל אשר שאלו עיני – וכל מה שרצו עיני.

לא אצלתי מהם – לא הבדלתי ומנעתי מהם.

לא מנעתי את לבי מכל שמחה כי לבי שמח מכל עמלי

וזה היה חלקי מכל עמלי – השמחה היא היתה החלק היחיד שקבלתי מכל העמל שעמלתי.

ופניתי אני בכל מעשי שעשו ידיו ובעמל שעמלתי לעשות – אחרי ששמחתי, התבוננתי בכל מה שעשיתי ועמלתי.

והנה הכל הבל ורעות רוח – וראיתי שהכל הבל, כיון שאין השמחה שווה את העמל שעמלתי.

ואין יתרון תחת השמש – אין יתרון לעמל בהם בעולם, שזה לא מביא אותו לידי רווח חשוב.

ופניתי אני לראות חכמה והוללות וסכלות – וכיון שהתאכזבתי מן השמחה, חזרתי ופניתי לחכמה

ובאתי לראות במה יתרונה על ההוללות והטפשות.

כי מה האדם שיבוא אחרי המלך את אשר כבר עשוהו – כי ודאי הבדיקה שלי כמלך היא המעולה

ביותר, כי מי יבוא אחר המלך לנסות את מה שהמלך כבר ניסה.

וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החשך – וראיתי שאף שהחכמה

מביאה מכאוב כמו שנאמר לעיל, עדיין היא עדיפה מן הסכלות, כיתרון האור מן החשך, שהאור

והחכמה שניהם מראים את הדרך הנכונה לאדם.

החכם עיניו בראשו – החכם באמת יש לו עיניים שרואה את הדרך הטובה לו.

והכסיל בחשך הולך – אבל הכסיל כאילו אין לו עיניים, שהולך בחושך ואינו יודע הדרך הטובה.

וידעתי גם אני שמקרה אחד יקרה את כלם – אבל אז חזרתי וחשבתי שבין כך מקרה אחד יקרה

לכולם, שכולם ימותו.

ואמרתי אני בלבי – וחשבתי.

פרק ב'

כמקרה הכסיל גם אני יקרני – כמו שקורה לכסיל כך גם יקרה לי.
 ולמה חכמתי אני אז יותר – ולמה חכמתי אני תמיד יותר מכולם.
 ודברתי בלבי שגם זה הבל – וחשבתי שגם מעלת החכמה היא הבל.
 כי אין זכרון לחכם עם הכסיל לעולם – כי כיון ששניהם מתים אין זכרון לשניהם לעולם.
 בשכבר הימים הבאים הכל נשכח – כי כשכבר יבואו הימים הבאים הכל ישכח.
 ואיך ימות החכם עם הכסיל – וזה דבר צער ותמהון, איך ימות החכם אותה מיתה שמת הכסיל.
 ושנאתי את החיים – ועתה שהגעתי למסקנה שהכל הבל, שנאתי את ענייני החיים, אלא היתה
 עדיפה בעיני הפרישות ממנה.
 כי רע עלי המעשה שנעשה תחת השמש כי הכל הבל ורעות רוח – כי רע עלי הדברים שעושים
 בעולם, כי אינם אלא הבל.
 ושנאתי אני את כל עמלי שאני עמל תחת השמש – ושנאתי את העמל שעמלתי בו בעולם.
 שאניחנו לאדם שיהיה אחרי – בגלל שכשמות אניחנו לאדם שיבוא אחרי.
 ומי יודע החכם יהיה או סכל – ומי יודע אם יהיה חכם או סכל.
 וישלט בכל עמלי שעמלתי ושחכמתי תחת השמש – וגם אם יהיה סכל, ישלוט הוא בכל הדברים
 שעשיתי בעמל וחכמה בעולם.
 גם זה הבל – גם זה דבר רע עבורי. [פעמים שהבל מתפרש דבר רע, ולא כלום וריק].
 וסבותי אני ליאש את לבי – ואחר כל העמל שעמלתי, חזרתי בי והתייאשתי.
 על כל העמל שעמלתי תחת השמש – מכל העמל שעמלתי בעולם.
 כי יש אדם שעמלו בחכמה ונדעת ובכשרון – כי יש אנשים שעמלים בחכמה ודעת ובצורה טובה
 ויעילה.
 ולאדם שלא עמל בו יתננו חלקו – ואז החלק שהוא עמל בו מגיע לאדם שלא עמל בו, כיון שהאדם
 שעמל מת.
 גם זה הבל ורעה רבה – גם זה רעה גדולה.
 כי מה הוה לאדם – מה רווח לאדם.
 בכל עמלו וברעיון לבו – בכל עמלו, ובדברים שהוא חושב בלבו איך להרויח.
 שהוא עמל תחת השמש
 כי כל ימיו מכאבים – מרוב עמל שהוא עמל, כל ימיו יש לו צער.
 וכעס ענינו – ותמיד עסקו ברוגז ועצב.
 גם בלילה לא שכב לבו – גם בלילה, אינו ישן במנוחה אלא טרוד בכל עמלו.
 גם זה הבל הוא – גם זה דבר רע עבורי.
 אין טוב באדם שיאכל ושתה – אין טוב בעמל העולם, כי אם שיאכל וישתה מיד מה שעמל, ולא
 יעמול הרבה יותר מכדי הצורך לו.
 והראה את נפשו טוב בעמלו – ויראה לנפשו טובה מהעמל שהוא עמל, שיתן לה ליהנות מהעמל.
 גם זה ראיתי אני כי מיד האלהים היא – גם זה אני רואה שזה תלוי ברצון האלהים.
 כי מי יאכל ומי יחוש חוץ ממני – שהסברא אומרת שהאדם עצמו יהנה מעמלו, כי מי ראוי שיאכל
 ויחשוש ליהנות מעמלי זולתי.
 כי לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת ושמחה – אבל באמת זה תלוי ברצון האלהים, שלאדם
 שטוב בעיני ה', הוא נותן חכמה ודעת ביחד עם השמחה, ואין החכמה גורמת לו למכאוב, ואין הוא
 אוסף יותר מכדי צרכו.
 ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס – אבל לחוטא הוא מכניס לראשו לעסוק בלאסוף ולכנוס ממון
 הרבה.
 לתת לטוב לפני האלהים – שלא הוא ישתמש בכולו, אלא ינתן בסופו של דבר למי שטוב בעיני
 האלהים.
 גם זה הבל ורעות רוח – ואסיפת החוטא היא הבל ורעות רוח, כיון שאינה מתקיימת בידו.

עמל העולם הוא הבל בגלל הזמנים המשתנים- ורק מעשי ה' נצחיים- ואין ראוי אלא לעשות

לצונ

לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים – לכל דבר ורצון בעולם ה' נתן זמן, ואח"כ בא זמן אחר ומגיע
 היפוכו.
 עת ללדת ועת למות עת לטעת ועת לעקור נטוע עת להרוג ועת לרפוא עת לפרוץ ועת לבנות עת
 לבנות ועת לשחוק
 עת ספוד – הכאות ותנועות של עצב עם הידיים, [כמו שכתוב בישעיהו "על שדים ספדים"], תוך
 השמעת דברי עצב.
 ועת רקוד – הוא היפוכו של "ספוד", הכאות ותנועות של שמחה עם הרגליים, תוך השמעת דברי
 שמחה.
 עת להשליך אבנים ועת כנוס אבנים עת לחבוק ועת לרחק מחבק
 עת לבקש – עת לחפש.
 ועת לאבד עת לשמור ועת להשליך עת לקרוע ועת לתפור

פרק ג'

עת לחשות – עת לשתוק.

ועת לדבר עת לאהב ועת לשנא עת מלחמה ועת שלום

מה יתרון העושה באשר הוא עמל – כיון שלכל דבר יש זמן, ומשכלה הזמן כלה הדבר, ממילא מה הרווח לעושה בעמל, ושמא ישתנה הזמן, והוא מפסיד הכל.

ראיתי את הענין אשר נתן אלהים לבני האדם לענות בו – התבוננתי בעסק שנתן אלהים לבני האדם לעסוק בו, הוא העסק בענייני העולם.

את הכל עשה יפה בעתו – וראיתי שהוא נתן להם מקום לטעות ולשכוח שלכל יש זמן, כי כל דבר בעתו נראה להם יפה וטוב.

גם את העלם נתן בלבם – והוא נותן להם הרגשת תמידיות, כאילו כך יהיה לנצח.

מבלי אשר לא ימצא האדם את המעשה אשר עשה האלהים מראש ועד סוף – ואין האדם מתבונן בכך, שלפעמים יש לאלהים תוכנית יותר ארוכה מזאת, ופעמים עמלם הוא בשביל להשאיר לאחרים. [”מבלי אשר לא” הוא כפילות, וכאילו כתוב מבלי ואשר לא].

ידעתי כי אין טוב בם – ואני רואה שאין טוב לאדם.

כי אם לשמוח ולעשות טוב בחייו – אלא לשמוח במה שיש לו, וליהנות מזה עוד בחייו. ולא לעמול יותר מדי בענייני העולם.

וגם כל האדם שיאכל ושתה וראה טוב בכל עמלו – ואדם שעושה כן שאוכל ושותה ושמח בעמלו, שאינו אוסף יותר מדי.

מתת אלהים היא – מתנה היא מאת האלהים, וכמו שנאמר לעיל, שאינו נותן אותה אלא לטוב בעיניו.

ידעתי כי כל אשר יעשה האלהים הוא יהיה לעולם עליו אין להוסיף וממנו אין לגרע – ויודע אני שרק אצלנו בהשתנות הזמנים יתכלו מעשינו, אבל מעשה האלהים קיים לעולם, ואי אפשר לשנותו.

והאלהים עשה שיראו מלפניו – והאלהים עשה כן, כדי שיבינו שמעשה האדם אינו כלום, וייראו מלפניו.

מה שהיה כבר הוא ואשר להיות כבר היה – מה שהיה ודאי כבר היה, אבל גם החקים של העתיד כבר קבועים, כיון שא”א להוסיף או לגרוע בחוקים של ה’י. [חזר שוב על מה שאמר למעלה, ”ידעתי כי כל אשר יעשה האלהים וכו”].

והאלהים יבקש את נרדף – והאלהים יבקש את הנרדף מיד רודפיו. ואם לרודף יש ממון, אי”ז אלא שיאסוף ויכנס, ובסופו של דבר ינתן לנרדף.

ועוד ראיתי תחת השמש – ועוד ראיתי בהתבונני בעולם בהתנהגות בני האדם.

מקום המשפט שמה הרשע ומקום הצדק שמה הרשע – שפעמים דוקא במקום שצריך להיות משפט וצדק בבתי דינים ואצל המלכים וכד’, שם יש רשע. שהם אינם מבינים שטוב להם לירא מהאלהים, אלא חושבים להשיג טובתם בכח עצמם.

אמרתי אני בלבי את הצדיק ואת הרשע ישפט האלהים – וידעתי שה’י שפוט בין צדיק לבין רשע העושה את עצמו לצדיק.

כי עת לכל חפץ – כי יש לה’י זמן לכל דבר שהוא רוצה לעשות.

ועל כל המעשה שם – ועל כל מעשי בני האדם יש אצל ה’י זמן לתת להם כגמולם, ולהעביר ממון הרשע לצדיק.

אמרתי אני בלבי – חשבתי.

על דברת בני האדם – על דבר בני האדם. [כלומר, על ענין בני האדם].

לברם האלהים – שה’י מוציאם מן העולם. [”לברם”, כמו ביחזקאל ”וברותי מכס המורדים”].

ולראות שהם בהמה המה להם – ועי”ז מראה להם שהם כמו בהמות, ושכל עמלם הבל.

כי מקרה בני האדם ומקרה הבהמה – כי מה שקורה לאדם ומה שקורה לבהמה.

ומקרה אחד להם – הרי אינו אלא מקרה אחד.

כמות זה כן מות זה

ורוח אחד לכל – ואותו רוח חיים יש לאדם ולבהמה.

ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל

הכל הולך אל מקום אחד – כל הגופות הולכות לאותו מקום.

הכל היה מן העפר והכל שב אל העפר

מי יודע – ואין מי שיכול לראות.

רוח בני האדם העלה היא למעלה – את רוח בני האדם שעולה למעלה אל האלהים אשר נתנה.

ורוח הבהמה הירדת היא למטה לארץ – ואת רוח הבהמה שנפסדת, וכאילו יורדת היא לארץ, יחד עם הגוף.

וכיון שה’י מראה לנו שכל מה שאנו רואים כלה בסוף,

וראיתי כי אין טוב מאשר ישמח האדם במעשיו כי הוא חלקו – ראיתי שאין ראוי לאדם לעמול יותר מדי, אלא לעשות מעט ולשמוח בזה, כי זהו החלק שנתן לו ה’י.

כי מי יביאנו לראות במה שיהיה אחריו – ולא יעמול הרבה, וישאיר לאחרים אחר שימות, שאין מי שיביא אותו לראות מה יהיה אחר שימות, ונמצא כל עמלו להבל.

עמל העולם הוא חבל- בגלל העושק שיש בעולם

ושבתי אני ואראה את כל העשקים אשר נעשים תחת השמש – חזרתי והתבוננתי וראיתי את כל האנשים העשוקים שנעשה להם עושק בעולם.

והנה דמעת העשקים – והנה אני רואה את דמעת העשוקים.

ואין להם מנחם

ומיד עשקיהם כח – ומיד עושקיהם הם עשוקים בכח.

ואין להם מנחם – ואין לעשוקים מנחם.

ושבח אני את המתים שכבר מתו מן החיים אשר המה חיים עדנה – וראיית דבר זה גורם כ"כ צער, עד שא"א ליהנות משום דבר בעולם, ובדבר זה יותר טוב למתים שכבר מתו, מהחיים שהם חיים עדיין.

וטוב משניהם את אשר עדן לא היה – ועוד יותר טוב למי שעדיין לא היה מעולם.

אשר לא ראה את המעשה הרע – שלא ראה את הדבר הרע הזה, ולא היה צריך להצטער על דבר זה.

אשר נעשה תחת השמש

וראיתי אני את כל עמל ואת כל כשרון המעשה – ורואה אני שכל המאמץ של האנשים בעיני העולם, ועשיית דברים באופן טוב ויעיל.

כי היא קנאת איש מרעהו – שנעשה באופן שאנשים מקנאים וחומדים האחד מה שיש לשני.

גם זה הבל ורעות רוח – וזה דבר רע מאד.

הכסיל חבק את ידיו ואכל את בשרו – אבל אין ראוי להתבטל לגמרי מעמל, שזו מידת הכסיל שחובק את ידיו, ואינו עושה מאומה, עד שאין לו מה לאכול, ואוכל את בשרו.

טוב מלא כף נחת ממלא חפנים עמל ורעות רוח – אבל יש לזכור שלא לעמול בזה מדי הרבה בכדי לאסוף הרבה, שטוב מלוא כף אחת של ממון, כשזה בא בנחת, ממלוא חפנים כשזה בא בטורח גדול מדי, שזה עמל ורעות רוח.

עמל העולם הוא חבל- למי שאין שותפים ובנים

ושבתי אני ואראה הבל תחת השמש – חזרתי וראיתי עוד דבר רע בעולם.

יש אחד ואין שני גם בן ואח אין לו – יש בני אדם שכל אחד מהם עומד יחידי ללא אדם שני עמו, שלא נתן לו ה' חבר, וגם בן ואח אין לו.

ואין קץ לכל עמלו – והוא עמל הרבה ללא סוף בהשגת ממון.

גם עינו לא תשבע עשר – ולעולם אינו שבע מעושרו, אלא תמיד רוצה להשיג עוד.

ולמי אני עמל ומחסר את נפשי מטובה – וראוי לו לשאול את עצמו, למי אני עמל ומחסר את עצמי מטובה.

גם זה הבל וענין רע הוא – גם זה עסק רע, לעמול כך.

טובים השנים מן האחד אשר יש להם שכר טוב בעמלם – יותר טוב להיות בשנים, שאז הם יכולים ביחד ליהנות מעמלם, אבל אדם בודד לא יהנה מעמלו.

ומביא עוד כמה דוגמאות איך שני חברים טוב להם הרבה יותר מאחד,

כי אם יפלו האחד יקים את חברו

ואילו האחד שיפול ואין שני להקימו – וכמה רע לו לאחד שיפול ואין לו חבר שיעזור לו. [י"ואילו", כמו ואי לו].

גם אם ישכבו שנים וחם להם – גם עוד תועלת יש, שיכולים לשכב יחד ולהתחמם אחד מהשני.

ולאחד איך יחם

ואם יתקפו האחד השנים יעמדו נגדו – ואם יבוא אחד לתקוף אחד מהם, השנים יעמדו נגד אותו אחד וינצחוהו.

והחוט המשלש לא במהרה ינתק – וכ"ש חוט ששזור משלשה חוטים שלא יתנתק במהרה, כלומר, שלשה חברים אפ"י יותר טוב להם.

עדיפה חכמה ממלכות וזקנה- אבל גם היא חבל

טוב ילד מסכן וחכם ממלך זקן וכסיל אשר לא ידע להזהר עוד – ילד עני וחכם עדיף ממלך זקן אבל כסיל, שהמלך הזה מחמת כסילותו עדיין לא למד להשמר מרעה.

כי מבית הסורים יצא למלך – כי המלך הזקן הוא כמי שיצא מבית האסורים למלוד, שאין לו שום נסיון וחכמת חיים.

כי גם במלכותו נולד רש – וגם במלכותו הוא כמי שנולד עני, ואף אדם לא למדו דבר.

ראיתי את כל החיים המהלכים תחת השמש – אבל התבוננתי באנשים החיים שמהלכים בעולם.

עם הילד השני – בדור של הילד שהוא השני שהוזכר לעיל. [כלומר, לא המלך שדובר עליו עד עכשיו אלא האחר שהוזכר].

אשר יעמד תחתיו – שראוי לעמוד תחת המלך הזקן.
אין קץ לכל העם לכל אשר היה לפניהם – וכן חשבתי על האנשים הרבים שהיו בדורות שלפניהם.
גם האחרונים – וגם הדורות שאחריהם.
לא ישמחו בו – והגעתי למסקנה שכולם לא ישמחו גם בהנהגת הילד, שתמיד א"א להנהיג את
העם באופן מושלם, ולאנשים תמיד יהיה תלונות.
כי גם זה הבל ורעיון רוח – כי גם החכמה היא הבל, ואינה עושה את בני האדם שמחים לגמרי.

להשתמש בחכמה בשביל ענייני יראת ה'

שמר רגלך כאשר תלך אל בית האלהים – כשאתה הולך לבית האלהים, הזהר ברגלך מללכת שם
באופן גס ומבזה, אלא צריך ללכת ביראה.
וקרוב לשמע – והיה קרוב וזריז לשמוע את מה שה' מצוה.
מתת הכסילים זבח – ולא כהכסילים שנותנים זבח, וחושבים שבזה עשו כל מה שצריכים.
כי אינם יודעים לעשות רע – כי אינם יודעים כלום כי אם לעשות רע.
אל תבהל על פיך – אל תמהר את הפה שלך.
ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלהים – ואל תמהר להוציא דיבור, כשאתה מדבר עם ה'.
כי האלהים בשמים ואתה על הארץ – שה' רם ונישא עליך הרבה.
על כן יהיו דבריך מעטים – לכן תדבר קצת, בחכמה וביישוב הדעת.
כי בא החלום ברב ענין – כשם שהחלום מגיע עם הרבה ענינים מעורבים בו.
וקול כסיל ברב דברים – כך קול הכסיל בהרבה דברים מעורבים בלא יישוב הדעת, ואין לדבר כך
לפני ה'.

פרק ה'

כאשר תדר נדר לאלהים – כשתדור נדר להביא דבר לאלהים, כגון קרבן וכד'.
אל תאחר לשלמו
כי אין חפץ בכסילים – אין רצון לה' בכסילים, ומי שמתחייב דברים שאינו יכול לעמוד בהם הוא
כסיל.

את אשר תדר שלם
טוב אשר לא תדר משתדור ולא תשלם – טוב יותר שלא תדור נדר, משתדור ולא תשלם.
אל תתן את פיך לחטיא את בשרך – אל תתן לפה שלך להביא על עצמך חטא, בכך שתדור ולא
תשלם.
ואל תאמר לפני המלאך כי שגגה היא – ולא תצטרך לטעון למלאך שבא להעניש אותך שאתה
שוגג.

למה יקצף האלהים על קולך – למה יכעס ה' על הקול שלך שנודר שקר.
וחבל את מעשה ידיך – ויזיק לדברים שאתה עושה.
כי ברב חלמות והבלים ודברים הרבה – כי הערוב בא בהרבה חלומות והבלים, וכשאתה מדבר
דברים הרבה.

כי את האלהים ירא – אבל אתה ירא את האלהים, ותתנהג ביישוב הדעת, והזהר מערוב.
אם עשק רש וגזל משפט וצדק תראה במדינה – אם אתה רואה במדינה שעושקים את העניים
וגוזלים ומטים את המשפט והצדק.

אל תתמה על החפץ – אל תתמה וכי רצונו של ה' שיהיה כך, ותגיע מזה שלא להאמין בהשגחת ה'.
כי גבה מעל גבה שמר – אלא הבן בחכמה, והיה סמוך ובטוח שה' שהוא עליון מאד, שומר שהכל
יהיה כרצונו.
וגבהים עליהם – ועל אותם שנוהגים שלא כהוגן, הוא שולח מלאכים עליונים שיענישוהו, והכל
נעשה כפי רצון ה'.

טוב לעמול בעבודת האדמה- אבל לא לרצות מדי עשרו

ויתרון ארץ בכל הוא – יש יתרון לארץ בהכל, וטוב לעמול בעבודתה.
מלך לשדה נעבד – שאפ"י המלך זקוק לה שתוציא את פירותיה.
אהב כסף לא ישבע כסף – אבל לא יעמול יותר מדי, שאם הוא רדוף יותר מדי אחר כסף, לעולם
לא ישבע כסף.

ומי אהב בהמון – ומי שרוצה המון תבואה.
לא תבואה – תמיד מרגיש שאין לו תבואה, כיון שלעולם לא ישבע.
גם זה הבל – גם זה דבר רע.

ברבות הטובה רבו אוכליה – כשיש לאדם הרבה נכסים, לא הוא לבד נהנה מהם, שאינו יכול
ליהנות מהכל.

ומה כשרון לבעליה כי אם ראות עיניו – ואין טובה ותועלת לבעל הממון, כי אם מה שהוא רואה
שיש לו הרבה ממון, אבל מחלק גדול מזה אין הוא נהנה בעצמו.
מתוקה שנת העבד אם מעט ואם הרבה יאכל – אדם שעבד, מתוקה שנתו, בין אם אכל הרבה בין
אם אכל מעט.

והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון – אבל העשיר שאוכל יותר מדי, השובע כבר אינו מניח לו לישון.

העמל הבל- כיון שאפשר שיאבד בענין רע

יש רעה חולה – יש רעה גדולה מאד. [חולה מלשון חולי, ופירושו כמו בירמיהו "נחלה מכותי"].
ראיתי תחת השמש – שראיתי בעולם.
עשר שמור לבעליו לרעתו – עשר שהסיבה שהוא שמור לבעליו זה לרעתו, שהוא טורח בה ובסוף אינו נהנה ממנה.
ואבד העשר ההוא בענין רע – שהעושר אבד באיזה עסק רע.
והוליד בן ואין בידו מאומה – ואותו עשיר הוליד בן, שאין לו מאומה במה לפרנסו.
כאשר יצא מבטן אמו ערום ישוב ללכת כשבא – כמו שיצא העשיר מבטן אמו ערום ללא כלום, כך יצא מן העולם ערום בלא כלום כמו כשבא.
ומאומה לא ישא בעמלו שילך בידו – ומאומה הוא לא יקח מכל הדברים שעמל בהם, שיוכל להוליך איתו.
וגם זה רעה חולה
כל עמל שבא כן ילך – כנגד אותו אופן שהוא בא לעולם, כך הוא ילך.
ומה יתרון לו שיעמל לרוח – ומה הרווח שלו שעמל בשביל הבל וכלום.
גם כל ימיו בחשך יאכל – וכשהיה עשיר לא נהנה מעמלו, אלא כל ימיו היה עמל בממונו, והיה אוכל בלילה ומתוך קמצנות ודלות.
וכעס הרבה – והיה כועס הרבה מתוך דאגה על ממונו.
וחליו וקצף – ותמיד הוא בחולי ובקצף.
הנה אשר ראיתי אני – לכן כך נראה לי.
טוב אשר יפה – טוב וזהו אשר יפה. [כאילו כתוב ואשר יפה, וכמו לעיל "מבלי אשר לא"].

לאכול ולשתות

ולראות טובה בכל עמלו שיעמל תחת השמש – וליהנות מכל העמל שעמל בעולם.

מספר ימי חיו אשר נתן לו האלהים

כי הוא חלקו – כי העמל שלו זהו חלקו שראוי שהוא ינה ממנו.

גם כל האדם אשר נתן לו האלהים עשר ונכסים

והשליטו לאכל ממנו – ונתן לו שליטה על רכושו שהוא זה שיהנה ממנו בסופו של דבר.
ולשאת את חלקו – ולקחת בעצמו את חלקו.

ולשמה בעמלו

זה מתת אלהים היא – זה מתנה מאת ה'. [ואינו נותנה אלא לטוב לפניו, וכמו שנאמר לעיל].

כי לא הרבה יזכר את ימי חייו – כי יש לו לזכור את ימי חייו, שאינם הרבה.

כי האלהים מענה בשמחת לבו – אלא ה' נתן לו הממון לשמחו, שיהנה ממנו בעצמו.

העמל הבל- כיון שאפשר שה' יקח ממנו את השליטה על ממונו

יש רעה אשר ראיתי תחת השמש

ורבה היא על האדם – ורעה גדולה היא לאדם.

איש אשר יתן לו האלהים עשר ונכסים וכבוד

ואיננו חסר לנפשו מכל אשר יתאוה – ולא חסר לעצמו כלום מכל מה שהוא מתאוה להשיג.

ולא ישליטנו האלהים לאכל ממנו – ולא נותן לו ה' שליטה על ממונו שהוא יאכל ממנו.

כי איש נכרי יאכלנו – אלא אדם זר יאכל ממנו.

זה הבל וחלי רע הוא – זה דבר רע ומצער כמו מחלה רעה.

אם יוליד איש מאה – וגם אם יוליד אותו איש מאה ילדים.

ושנים רבות יחיה ורב שיהיו ימי שניו – ויאריך ימים הרבה.

ונפשו לא תשבע מן הטובה – אבל כיון שנפשו לא שבעה מהטובה שהיתה לו, אלא איש נכרי.

וגם קבורה לא היתה לו – והוא מת כעני, עד שאפילו לא קברוהו.

אמרתי טוב ממנו הנפל – אמרתי שעדיף ממנו הנפל שמת במעי אמו.

כי בהבל בא ובחשך ילך ובחשך שמו יכסה – כי הנפל מעולם לא ראה את האור והטובה, אלא בא בהבל ומת בחשך, ואף אחד אינו מכירו בגלל החשך שמת בו.

גם שמש לא ראה ולא ידע – וגם את השמש הוא מעולם לא ראה והכיר.

נחת לזה מזה – יש יותר נחת לנפל מאותו אדם שכן הכיר את הטובה, אך לא נהנה ממנה.

ואלו חיה אלף שנים פעמים – ואף אם חי אלף שנים פעמיים. [אלפיים שנה].

וטובה לא ראה – ולא זכה ליהנות מהטובה.

הלא אל מקום אחד הכל הולך – כיון שבין כך גם הוא הולך לשוב לעפר, וכבר היה טוב לו שיקרה לו כך מתחילה, כיון שלא ראה טובה.

ראוי לאדם ליהנות מעמלו

כל עמל האדם לפיהו – כל עמל האדם הוא בשביל להביא אוכל לפיו.
וגם הנפש לא תמלא – אבל נפשו אינה מתמלאת בכך, אם אין הוא שבע רצון מכל הטובה, אלא תמיד רוצה עוד.
כי מה יותר לחכם מן הכסיל – איזה יתרון יש לחכם על הכסיל, אם גם החכם אינו שמח בעמלו.
מה לעני יודע להלך נגד החיים – ומה חסרון יש לסכל כיון שגם הוא יודע לשמור עצמו, ומתהלך יחד עם האנשים החיים.
טוב מראה עינים מהלך נפש – טוב לאדם לראות את העושר אצלו, מאשר להתאוות לזה.
גם זה הבל ורעות רוח – אבל גם מראה עיניים הוא הבל, אם לא יהנה מזה בעצמו.
מה שהיה כבר נקרא שמו – מה שהיה כבר מפורסם כפי שהוא.
ונודע אשר הוא אדם – וידוע שהאדם אינו אלא אדם.
ולא יוכל לדין עם שתקיף ממנו – ואינו יכול לדון עם האלהים שתקיף ממנו, ואלהים קבע שיש שנהנים מעמלם ויש שאינם נהנים.
כי יש דברים הרבה מרבים הבל – יש הרבה דברים בעולם שאדם יגע בהן, ואינם אלא מרבים לו הבל.
מה יתר לאדם – ואין יתרון לאדם העוסק בהם.
כי מי יודע מה טוב לאדם בחיים מספר ימי חיי הבלו ויעשם כצל – כי מעטים ויחידים היודעים מה טוב לאדם לעשות עם ממונו בחייו, והיודע יעשם בחייו המועטים שעוברים כצל, והיינו ליהנות בעצמו מעמלו.
אשר מי יגיד לאדם מה יהיה אחריו תחת השמש – שהרי אין מי שיגיד לאדם מי יקח את ממונו אחרי שימות.

המעשים הטובים עדיפים מהנאות העולם

טוב שם משמן טוב – טוב הזכרון הטוב שיש לאדם מהמעשים הטובים שעשה, יותר משמן טוב שמבשם את האדם ומפרסמו בכך.
ויום המות מיום הולדו – וטוב יום המות של האדם יותר מיום שהוא נולד, אף שביום המות כבר אינו יכול ליהנות, כיון שביום המות כבר ידוע מה עשה האדם אם טוב ואם רע, וביום הלידה עדיין לא ידוע.
טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה – עדיף ללכת אל בית אבל מללכת אל בית משתה, אפילו שבבית המשתה נהנים יותר.
באשר הוא סוף כל האדם – בגלל שסוף כל אדם למות.
והחי יתן אל לבו – ולכן ראוי לחיים ללכת לבית אבל, כדי שיתנו אל לבם שעתידים הם למות, ויעשו מעשים טובים.
טוב כעס משחק – טוב כעס שאדם כועס עליך ומוכיח אותך, משחוק שהוא שוחק איתך.
כי ברע פנים ייטב לב – כי ע"י הכעס והפנים הרעות שהוא מראה לך, בסופו של דבר זה יביא אותך לעשות דברים ראויים, ואז יהיה לך טוב ושמו.
לב חכמים בבית אבל – מחשבת החכמים בבית אבל, כיון שהם נותנים אל לבם את סוף האדם, וכנאמר לעיל.
ולב כסילים בבית שמחה
טוב לשמע גערת חכם – עדיף לשמוע גערה מאדם חכם, שמכוון אותך לדרך הנכונה.
מאיש שמע שיר כסילים – מלהיות איש ששומע את השיר והשמחה של הכסילים, ואינו נותן ליבו לדרך הראויה.
כי כקול הסירים תחת הסיר כן שחק הכסיל – כי כמו קולות הקוצים הנשרפים תחת סיר הבישול, כך נשמע שחוק הכסיל, שאין לו שליטה על צחוקו.
וגם זה הבל – וכשם שהקוצים הם הבל, כך שחוק הכסיל הוא הבל, ששמח ללא סיבה.
והכעס והתוכחה טובים לחכם, שכן בקלות יכול לאבד את חכמתו,
כי העשק יהולל חכם – שהרדיפה אחר העושק מערבבת את חכמתו של החכם.
ויאבד את לב מתנה – ומתנת שוחד מאבדת את החכמה של הלב.

כשיש לאדם טובה ישמח- אבל לא יצטער ויכעס כשיש רעה

טוב אחרית דבר מראשיתו – פעמים שתחילת דבר אינו טוב, אבל תכליתו לטובה.
טוב ארך רוח מגבה רוח – ולכן טוב ארך רוח שיש לו סבלנות לחכות ולראות את סיום הדבר, מבעל גאווה שמיד כועס שאין הענין כפי שהוא רוצה, ואין לו סבלנות לחכות לסיום.
אל תבהל ברוחך לכעוס – אל תהיה נחפז לכעוס.
כי כעס בחיק כסילים ינוח – כי הכעס נמצא באופן תמידי אצל הכסילים.
אל תאמר מה היה – אל תקנטר ותשאל מה קרה, ולמה הדבר הוא כך.
שהימים הראשנים היו טובים מאלה – שפעם היה לך יותר טובה, ועכשיו פתאום אין לך.
כי לא מחכמה שאלת על זה – כי אין זה מחכמה להתלונן ולקנטר לפני ה' בשאלה זו.
טובה חכמה עם נחלה – אמנם באמת טובה חכמה כשיש יחד עמה נחלה ונכסים.

פרק ז'

ויתר לראי השמש – ויתרון הוא לאנשים שבעולם. [”רואי השמש” הוא ביטוי דומה ל”תחת השמש”, כלומר, מי שנמצא בעולם].
כי בצל החכמה בצל הכסף – כי כשם שהחכמה מגינה ומצילה על האדם, כך הכסף מגן ומצל על האדם.
ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה – אלא שיש יתרון לדעת יותר מן העשירות, והחכמה מחיה את בעליה יותר מן העשירות.
ראה את מעשה האלהים – אבל עדיין אין לבוא אל ה' בקנטור, אלא התבונן במעשיו ותשלים איתם.
כי מי יוכל לתקן את אשר עותו – כי מי הוא שיכול לתקן דבר שה' החליט לעקמו.
ביום טובה היה בטוב – ביום שה' נותן לך טובה תהנה מטובה זו.
וביום רעה ראה – וביום שה' נותן לך רעה התבונן.
גם את זה לעמת זה עשה האלהים – שאת הטובה והרעה עשה ה' כנגד מעשיו של האדם, כפי הראוי לו.
על דברת שלא ימצא האדם אחריו מאומה – ועל כן לא ימצא האדם להרהר אחרי ה' מאומה.

הצדקות גם היא הבל-כשמתחכם בה נגד ה- או כשהיא יתירה על מה שאנשים יכולים לסבול
את הכל ראיתי בימי הבל – הרבה דברים ראיתי בחיי הבל שלי.

יש צדיק אבד בצדקו – יש אדם שעושה מעשים שנראים של צדקות, ובגללם הוא אבד מן העולם.
ויש רשע מאריך ברעתו – ויש אדם שנראה שהוא עושה מעשים רעים של רשעות, ובזכות זה הוא מאריך ימים.
והסיבה לזה שהמעשה שהיה נראה כצדקות, באמת היה נגד ה', או שהיתה היא צדקות יתירה, והמעשה שהיה נראה כרשעות היה דוקא כן לפי רצון ה'. ולכן,
אל תהי צדיק הרבה – אין לאדם לרדוף אחרי הצדק בצורה מופרזת, אלא לשמוע בקול ה'. [וכאברהם שעקד את יצחק].

ואל תתחכם יותר – ולא תנסה להיות חכם יותר ממה שאתה יכול, ולהתחכם נגד ה'.
למה תשומם – למה תהיה לשממה, שתאבד בצדקך.
אל תרשע הרבה ואל תהי סכל – מצד שני תיזהר כשה' מצוה לעשות מעשים שנראים כרשעות, שלא להגזים בהם יותר ממה שצויה ה', שזה סכלות. [כגון בזכריה, "הגוים השאננים אשר אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה"].
למה תמות בלא עתך

טוב אשר תאחז בזה וגם מזה אל תנח את ידך – טוב לאחוז בצדקות, וגם מדבר הנראה כרשעות לא להניח את היד מלעשות, כשה' מצוה על זה.
כי ירא אלהים יצא את כלם – כי ירא ה' מקיים ויוצא ידי חובת כל מצוותיו.
החכמה תעז לחכם – והעושה כך הוא החכם האמיתי, והחכמה הזאת תהיה לו לכח.
מעשרה שליטים אשר היו בעיר – יותר מכח של עשרה מלכים גיבורים שנמצאים בעיר אחת.
כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא – אין אדם צדיק בארץ, שתמיד יעשה את הדבר הנכון והטוב ולא יטעה ויחטא באיזה דבר. ולכן אין להקפיד על אדם עם שגג באיזה דבר, ולהחשיבו כאינו צדיק, שזו צדקנות יתירה.
גם לכל הדברים אשר ידברו אל תתן לבך – וגם אל תשים את לבך לכל הדברים שאנשים מדברים, גם אם מזלזלים בך, שזה גם צדקנות יותר ממה שאנשים יכולים לסבול.
אשר לא תשמע את עבדך מקללך – ואפילו אם העבד שלך מזלזל בך, אל תשים לזה את לבך.
כי גם פעמים רבות ידע לבך אשר גם אתה קללת אחרים – כי אתה יודע שגם פעמים רבות אתה זלזלת באחרים.

החכמה היא דבר רחוק-ויש לזהר מדברים המרחיקים ממנה

כל זה נסיתי בחכמה – כל דברי החכמה ניסיתי להשיג בחכמתי.
אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני – רציתי להחכים עוד, אבל עדיין עיקר החכמה רחוקה ממני.
רחוק מה שהיה – רחוק כמה שהיה מתחילה.
ועמק עמק מי ימצאנו – ועמק מאד עד שאין מי שימצאנו.
סבותי אני ולבי – הסבתי את עצמי ואת מחשבתי.
לדעת ולתור ובקש חכמה וחשבון – לחפש אחר החכמה והמחשבה.
ולדעת רשע כסל והסכלות הוללות – ולדעת את הגורם לכך שאנשים מדברים דברי רשע שמגיע מכסילות, וסכלות שמגיע מהוללות.
ומוצא אני מר ממות – ואני רואה שיש דבר יותר מר מהמות, שהוא מרחיק אדם מן החכמה הרבה.
את האשה אשר היא מצודים וחרמים לבה – וזאת אשה שלבה כמצודות ורשתות להפיל בני אדם בחטא.

אסורים ידיה – וידיה הם כמו אזיקים, שכשאוחזת באדם אינו מסוגל להתנתק ממנה, וזה גורם להרבה רשע וכסילות בעולם.

טוב לפני האלהים ימלט ממנה – מי שעושה את הטוב לפני ה' ימלט ממנה.
וחוטא ילכד בה

ראה זה מצאתי – ראו שמצאתי דבר זה הכתוב לעיל.

אמרה קהלת – אמר שלמה. [כיון שקהלת זה כינוי, שייך להסב את זה ללשון נקבה].

אחת לאחת למצא חשבון – אחר שהתבוננתי הרבה וצרפתי ענין לענין בכדי להגיע לידי מחשבה נכונה.

אשר עוד בקשה נפשי ולא מצאתי – והתבוננתי הרבה למצוא, ולא מצאתי. [את האמור בהמשך].

אדם אחד מאלף מצאתי – אדם הגון וחכם מצאתי אחד מתוך אלף.

ואשה בכל אלה לא מצאתי – אבל אשה הגונה וחכמה אפ"י מתוך אלף לא מצאתי, וע"כ מעטים הזוכים לאשה כשרה ורק הטוב לפני ה'.

לבד ראה זה מצאתי – ומלבד זאת, ראה מה עוד מצאתי.

אשר עשה האלהים את האדם ישר – שהאלהים עשה את האדם מתחילה ישר בלי רשע, וממילא החכמה היתה קרובה.

והמה בקשו חשבנות רבים – והאנשים בקשו מחשבות ומזימות רבים של חטא וכסילות.

מי כהחכם ומי יודע פשר דבר – מעטים ויחידים הם שעל אף ריחוק החכמה הם חכמים, ויודעים פתרונו של ענין.

חכמת אדם תאיר פניו – חכמה של אדם מאירה את פניו.

ועז פניו ישנא – וחוזק פניו משתנה ומתרכך.

פרק ה'

לשמור את מצוות ה' – שהוא השולט ונתן לאיש כדרכיו – וגם אם זה לא נראה כן תמיד

אני פי מלך שמור – אני מזהיר לשמור את דבר האלהים שהוא המלך.

ועל דברת שבועת אלהים – ואני מזהירך לשמור, בענין מה שהאלהים משביעך לעשות.

אל תבהל מפניו תלך – אל תעשה דבר חפזון ותברח מפניו.

אל תעמד בדבר רע – אל תעמוד בחברת אנשים שעושים מעשה רע.

כי כל אשר יחפץ יעשה – כי יכול האלהים לעשות כל אשר יחפוץ, ולא תוכל לברוח מפניו.

באשר דבר מלך שלטון – כי דבר ה' הוא השולט בעולם.

ומי יאמר לו מה תעשה – ואין מי שיאמר לו מה לעשות.

שומר מצוה לא ידע דבר רע – השומר את ציוויו לא יקרה לו שום דבר רע.

ועת ומשפט ידע לב חכם – והחכם צריך לזכור שלכל דבר יש עת ומשפט, שה' שופט על הטוב שעושה, ועל הרע.

כי לכל חפץ יש עת ומשפט – כי לכל רצון של ה' יש עת ומשפט.

כי רעת האדם רבה עליו – כי בני אדם עושים הרבה דברים רעים, וצריך להעניש על זה.

כי איננו ידע מה שיהיה – כי אדם לא יודע מה שיהיה איתו. ואינו יכול להיות בטוח שיהיה לו טוב, וצריך לשמור את המצוות בשביל זה.

כי כאשר יהיה מי יגיד לו – כי כשתבוא הרעה, מי יזהיר אותך קודם שהיא תגיע, ויוכל להישמר ממנה.

אין אדם שליט ברוח לכלוא את הרוח – אין אדם ששליט ברוחו לכלוא את רוחו שלא תצא ממנו.

ואין שלטון ביום המות – ואף המלך, לא עוזר לו שלטונו ביום המוות.

ואין משלחת במלחמה – ובמלחמה זו עם המוות, לא יעזור לשלוח חיילים ונשק.

ולא ימלט רשע את בעליו – וכל דברי רשע שעשה אדם בכדי למלט את עצמו, לא יעזרו לו.

את כל זה ראיתי ונתון את לבי לכל מעשה אשר נעשה תחת השמש – התבוננתי במעשים הנעשים בעולם וראיתי את האמור בהמשך.

עת אשר שלט האדם באדם לרע לו – בזמן שאדם שולט באדם אחר להרע לו.

ובכן ראיתי רשעים קברים ובאו – וראיתי רשעים שבא עיתם ונקברים בכבוד.

וממקום קדוש יהלכו – ובחיייהם החריבו מקומות קדושים, וחזרו משם בשלום.

וישתכחו בעיר אשר כן עשו – ונשכח בעיר דברי הרשע שהם עשו.

גם זה הבל – גם זה דבר רע.

אשר אין נעשה פתגם מעשה הרעה מהרה – שבגלל שאין דבר העונש על מעשה הרעה מגיע מהר.

על כן מלא לב בני האדם בהם לעשות רע – לכן מלא מחשבת בני האדם לעשות רע.

אשר חטא עשה רע מאת – שיש חוטא שעושה רע מאה פעמים.

ומאריך לו – וה' מאריך לו אף, ואינו מענישו, והוא סבור שנמחל לו.

כי גם יודע אני אשר יהיה טוב ליראי האלהים אשר ייראו מלפניו – אבל אני יודע שרק ליראי האלהים יהיה טוב.

וטוב לא יהיה לרשע ולא יאריך ימים כצל – ולרשע לא יהיה טוב, ולא יאריך ימים אלא כצל שחולף.

אשר איננו ירא מלפני אלהים

איך אנו מבינים את מעשי ה' ויש לדע שבסופו של דבר הוא נתן לאיש כדרכו

יש הבל אשר נעשה על הארץ – יש דבר רע שנעשה בעולם.
אשר יש צדיקים אשר מגיע אלהם כמעשה הרשעים – שיש צדיקים שמגיע להם רע כאילו הם חטאו.

**ויש רשעים שמגיע אלהם כמעשה הצדיקים – ויש רשעים שמגיע להם טובה כאילו היו צדיקים.
אמרתי שגם זה הבל**

ושבחתי אני את השמחה אשר אין טוב לאדם תחת השמש כי אם לאכול ולשתות ולשמוח – אבל אין לנסות כל הזמן להבין למה זה כך, ולהצטער על כך, שטוב לאדם בעולם לאכול ולשתות ולשמוח ולא להתעצב.

והוא ילוננו בעמלו ימי חייו אשר נתן לו האלהים תחת השמש – וזה יעזור לו לעמול בעמל שנתן לו האלהים לעמול בעולם.

כאשר נתתי את לבי לדעת חכמה ולראות את הענין אשר נעשה על הארץ – כשנתתי את לבי להחכים ולהבין את מה שהי עושה בארץ.

כי גם ביום ובלילה שנה בעיניו איננו ראה – התאמצתי בזה מאד, ולבי לא ראה שינה, לא ביום ולא בלילה.

**וראיתי את כל מעשה האלהים – והתבוננתי במעשה האלהים.
כי לא יוכל האדם למצוא את המעשה אשר נעשה תחת השמש – וראיתי שא"א להשיג ולהבין את כל המעשים שהי עושה בעולם.**

**בשל אשר יעמל האדם לבקש ולא ימצא – שהאדם מנסה להבין, ולא עולה בידו.
וגם אם יאמר החכם לדעת לא יוכל למצא – ואפיי חכם ינסה לדעת, ולא יצליח. ולפיכך טוב לשמוח, ולסמוך על האלהים.**

**כי את כל זה נתתי אל לבי ולבור את כל זה – את כל הענין הזה נתתי אל לבי, ולברר את כולו.
אשר הצדיקים והחכמים ועבדיהם ביד האלהים – וראיתי שמה שקורה לצדיקים ולחכמים ומשמשיהם, [שדבקים בדרכיהם], הכל ביד האלהים, והוא נותן לפי ראות עיניו.**

**גם אהבה גם שנהא אין יודע האדם – ואין יודע האדם אם הי יראה לו אהבה או שנהא.
הכל לפנייהם – ולכן הכל יכול לקרות להם, גם דבר רע.**

**הכל כאשר לכל – כולם קורה להם מה שקורה לכולם, שכולם מתים בסופו של דבר.
מקרה אחד לצדיק ולרשע – אותו מקרה קורה לצדיק ולרשע.**

**לטוב ולטהור ולטמא ולזבח ולאשר איננו זבח כטוב כחטא
הנשבע – ללא פחד, בין על אמת בין על שקר.**

**כאשר שבועה ירא – כמי שירא מלהישבע, ונשבע רק על אמת.
זה רע בכל אשר נעשה תחת השמש – דבר זה שכולם מתים, זה הדבר הכי רע בעולם.**

**כי מקרה אחד לכל – שמקרה אחד לכל, וגם לצדיק.
וגם לב בני האדם מלא רע והוללות בלבנם בחייהם – וזה גורם שמחשבת האנשים מלאה ברע ושטות כל זמן שהם חיים.**

ואחריו אל המתים – שהם אומרים, הרי בין כך אחרית כל אדם הוא למות, ואפשר לחטוא. [וזה דבר שטות שאנשים אומרים כשהם רואים שמקרה אחד לכל, אבל אין זה אמת, שהרי הרוח שבה אל האלהים, והוא עתיד להחיותה].

כי מי אשר יחבר אל כל החיים יש בטחון – ועוד הם אומרים דברי שטות, שרק מי שמחובר לחיים יש לו בטחון, אבל משמת אבדה תקותו, ואין הוא יכול לקבל שכר.

כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת – ולכן כלב חי טוב מאריה מת שכבר אבדה תקותו. וכונתם לומר בזה, שאפיי רשע חי יותר טוב מצדיק מת.

כי החיים יודעים שימתו והמתים אינם יודעים מאומה ואין עוד להם שכר כי נשכח זכרם – ועוד הם אומרים, שהחיים הרי יודעים הם שימתו, וממילא יכולים הם להרשיע, שהרי המתים כבר אינם יודעים מאומה ואינם מקבלים שכר על מעשיהם כי כבר נשכחו.

**גם אהבתם גם שנאתם גם קנאתם כבר אבדה – וכל הרגשות שלהם כבר לא קיימים.
וחלק אין להם עוד לעולם בכל אשר נעשה תחת השמש – וכבר לא יהיה להם חלק לעולם במה שנעשה בעולם, וממילא אינם יכולים לקבל שכר.**

לך אכל בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינד – ואומרים הם לאדם, אין לך אלא לאכול ולשתות, ואינד צריך לדאוג שמעשיך יהיו טובים.

כי כבר רצה האלהים את מעשיך – כי בין כך ובין כך אלהים מרוצה ממעשיך ואינו מעניש, שהרי מקרה אחד לכל.

בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר – ורק תדאג שתמיד יהיו בגדיך נקיים, ותמיד תסוך ראשך בשמן. [בשונה ממה שנאמר לעיל, "טוב שם משמן טובי"].

ראה חיים עם אשה אשר אהבת – ותראה לחיות עם איזו אישה שתאהב, בין צדיקה ובין לא. [בשונה ממה שהזכיר לעיל מ"האשה אשר היא מצודים וחרמים לבה"].

כל ימי חיי הבלך אשר נתן לך תחת השמש כל ימי הבלך – כל ימי ההבל שנתן לך הי בעולם.

פרק ט'

כי הוא חלקך בחיים ובעמלך אשר אתה עמל תחת השמש – כי זהו החלק היחיד שיש לך בחיים, ובעמל שאתה עמל בעולם.
כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה – וכך תעשה כל מה שאתה יכול לעשות בכחך, ללא חשבון אם זה טוב או רע.
כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול אשר אתה הלך שמה – כי בקבר לא נעשה שום מעשה, ואין שם שום מחשבה ולא שום חכמה, ממילא לא שייך שתיענש שם.

לא תמיד עוזרים הכשרונות לאדם

שבתי וראה תחת השמש – שבתי והתבוננתי וראיתי בעולם.
כי לא לקלים המרוץ – שלא תמיד הקלים ברגליהם מצליחים לרוץ.
ולא לגבורים המלחמה – ולא תמיד הגיבורים מצליחים במלחמה.
וגם לא לחכמים לחם – ולא תמיד החכמים מצליחים להשיג ע"י חכמתם לחם.
וגם לא לנבנים עשר – ולא תמיד הנבונים מצליחים להתעשר.
וגם לא לידעים חן – ולא תמיד בעלי הדעת מוצאים חן בעיני כולם.
כי עת ופגע יקרה את כלם – כי כולם בא זמנם, שקורה להם פגע, וכשרונותיהם לא מצילים אותם מזה.
כי גם לא ידע האדם את עתו – והאדם אינו יודע מתי הזמן הזה יגיע.
כדגים שנאחזים במצודה רעה – כמו דגים שנכנסים למצודה שרעה להם, בלי לדעת שזה רע להם.
וכצפרים האחזות בפח
כהם יוקשים בני האדם לעת רעה כשתפול עליהם פתאם – כמו הדגים והצפרים, כך נופלים בני האדם למוקש שנטמן להם בזמן שפתאום הרע נופל עליהם.

החכמה יש לה מעלה גדולה- אף שאין מחשיבים אותה- וצריך לזכור שלא לאבדה

גם זה ראיתי חכמה תחת השמש – גם דבר חכמה זה התבוננתי בו בעולם.
וגדולה היא אלי – וזה דבר חכמה גדול אצלי.
עיר קטנה ואנשים בה מעט – ראיתי עיר קטנה שמעט אנשים בה, ואין בהם כח להילחם.
ובא אליה מלך גדול וסבב אתה – ובא אליה מלך גדול וסבב אותם עם חילו, בכדי להילחם בה.
ובנה עליה מצודים גדלים – ובנה שם דברים שבונים במצור כדי לצוד בה את העיר.
ומצא בה איש מסכן חכם – ונמצא בה, [שפירוש "מצא", הוא מצא המוצא], איש דל וחכם.
ומלט הוא את העיר בחכמתו – והציל את העיר ע"י חכמתו, ללא אמצעים אחרים.
ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא – ואף אחד לא זכר אח"כ את העני ההוא, שכיון שדרך האנשים לזלזל באדם עני, לא תלו את ההצלה בו.
ואמרתני אני טובה חכמה מגבורה – ועפ"י מעשה זה הגעתי למסקנא שטובה חכמה מגבורה.
וחכמת המסכן בזויה ודבריו אינם נשמעים – ורק האנשים אינם יודעים זאת, ומבזים את חכמת הדל ואינם שומעים לדבריו.
דברי חכמים בנחת נשמעים – דברי חכמים שנשמעים בנחת.
מזעקת מושל בכסילים – יותר טובים ממלך שמושל בכסילים, ודבריו בזעקה ובלבול.
טובה חכמה מכלי קרב
וחוטא אחד יאבד טובה הרבה – והחוטא בכסילותו אפי' חטא אחד, מאבד הרבה טובה.
זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח – כשם שמספר זבובים מתים יכולים להבאיש ולבעב מסרחון, שמן טוב שרקחו אותו עם בשמים.
יקר מחכמה מכבוד סכלות מעט – כך יותר כבד וקשה מחכמה מכובדת מעט סכלות. כלומר, שמעט הסכלות מקלקלת את כל החכמה. ["יקר" פירושו כבד וקשה, כמו בתהלים, "יקר בעיני ה' המותה לחסידיו"].
לב חכם לימינו – המחשבה של החכם היא ללכת לדרך טובה. [קורא הטוב ימין, בגלל שזה היד הטובה והחזקה של האדם].
ולב כסיל לשמאלו – והמחשבה של הכסיל ללכת לדרך רעה.
וגם בדרך כשסכל הלך לבו חסר – ולכל מקום שהסכל הולך, גם למקום שאין מכירים אותו, מיד ניכר חסרון מחשבתו.
ואמר לכל סכל הוא – והרי הוא כאילו הוא מכריז על עצמו שהוא סכל.
אם רוח המושל תעלה עליך – אם המושל כועס עליך.
מקומך אל תנח – אל תניח את מקומך לברוח ממנו.
כי מרפא יניח חטאים גדולים – אלא השתמש בחכמה שהיא העדיפה משאר הכשרונות, ולך אליו ודבר בשפה רפה, כדרך החכמים שמדברים בנחת, ובזה יסלח לך על חטאים גדולים.

אנשים בעולם אינם תמיד במקום לפי מעלתם

יש רעה ראיתי תחת השמש – יש רעה שראיתי בעולם.
כשגגה שיצא מלפני השליט – וגורם לזה השגיאות שעושה המלך.

פרק י'

נתן הסכל במרומים רבים – שפעמים שנותן אדם סכל בגדולה רבה.
ועשירים בשפל ישבו – ועשירים וחשובים יושבים במקום שפל, שלא לפי כבודם.
ראיתי עבדים על סוסים – וראיתי עבדים שפתאום נעשים אדונים ורוכבים על סוסים.
ושרים הלכים כעבדים על הארץ

שבת החכמה

חפר גומץ בו יפול – מי שחופר בור הוא בסכנה ליפול בו.
ופרץ גדר ישכנו נחש – והפורץ גדר הוא בסכנה שיצא נחש מחורי האבנים וישכנו.
מסיע אבנים יעצב בהם – העוקר אבנים הוא בסכנה שהם יזיקוהו ויגרמו לו עצבון.
בוקע עצים יסכן בס – הבוקע עצים הוא בסכנה שהם יזיקוהו.
אם קהה הברזל – וכשם שבוקע עצים מסתכן אם נתקהה החוד של הגרזן הבוקע בעץ.
והוא לא פנים קלקל – משום שלא חדדו את פניו.
וחילים יגבר – ואז הפתרון להגביר בכח גדול את החידוד.
ויתרון הכשיר חכמה – וכך הדרך לעשות כל דבר בצורה רווחית ומועילה, היא להשתמש בחכמה ולדעת מראש איך לעשות את הדבר שצריך לעשות.
אם ישך הנחש בלוא לחש – אם הנחש ישוך כשאדם פורץ הגדר, אין זה אלא משום שלא לחשו לו לחש שימנע אותו מלישוך.
ואין יתרון לבעל הלשון – ואין רווח למי שיש לו לשון, אם לא למד ללחוש. וכך בכל ענין ינזק האדם אם לא יעשה דבריו בחכמה, ויתרון הכשר חכמה.
דברי פי חכם חן – דברים שחכם אומר, נותנים לו חן.
ושפתות כסיל תבלענו – ודברי הכסיל גורמים לו מיתה.
תחלת דברי פיהו סכלות ואחרית פיהו הוללות רעה – תחילת דברי הכסיל היא טפשות, ומסיים בשטות. כלומר, כל דבריו מתחילה ועד סוף גרועים.
והסכל ירבה דברים – הסכל מדבר הרבה על מה שיעשה, במקום לעשות.
לא ידע האדם מה שיהיה ואשר יהיה מאחריו מי יגיד לו – וזה סכלות, שכן האדם אינו יודע מה יהיה, שמי יגיד לו מה יהיה אח"כ.
עמל הכסילים תיגענו – הכסילים גורמים לעצמם עמל המיגען.
אשר לא ידע ללכת אל עיר – כמו אדם שהולך לעיר, ואינו יודע הדרך.

שבת הזרזות

אי לך ארץ שמלכך נער – אוי לך ארץ שהמלך שלך הוא נער המתנהג בעצלות וחלישות.
ושריך בבקר יאכלו – והשרים שלך אוכלים מיד בבוקר, שזה העסק החשוב שלהם. [היפך הכתוב בירמיהו, "דינו לבקר משפט"].
אשריך ארץ שמלכך בן חורים – משובחת את הארץ, שהמלך שלך הוא בן של שרים, והם למדוהו זריזות וגבורה.
ושריך בעת יאכלו – ושריך אוכלים בזמן המתאים לאכול.
בגבורה ולא בשתי – ועסקם בגבורה, ולא בעצלות ושתיית יין.
בעצלתים ימך המקרה – בגלל עצלות של בעל הבית ימך וישפל התקרה, כיון שאינו מתקנו.
ובשפלות ידים ידלף הבית – ובגלל שאדם משפיל את ידיו מלעסוק בעבודה, ידלוף דלף בחורף בבית.
לשחוק עשים לחם – כשאנשים רוצים לשחוק ולשמוח עושים הם סעודה.
ויין ישמח חיים – והיין בסעודה משמח את האנשים החיים.
והכסף יענה את הכל – ואת הדברים האלו משיגים בכסף. לכן לא טוב לאדם להתעצל, אלא יעמול להרויח, בשביל שיוכל ליהנות מעמלו.

שבת תכנון המעשים מתוך התבוננות לעתיד

גם במדעך מלך אל תקלל – גם במחשבתך אל תקלל מלך, אף שאף אחד לא יודע מזה.
ובחדרי משכבך אל תקלל עשיר – וגם בחדר משכבך שאין מי שנמצא בו, אל תקלל עשיר.
כי עוף השמים יוליך את הקול ובעל כנפים יגיד דבר – כי יבוא עוף השמים ויגלה הדבר לכולם.
ולשון משל הוא, והכוונה שדרך הנסתרות להתגלות בסופו של דבר.
שלא לחמך על פני המים – תן ממזונותיך אפיי לאדם שלא נראה לך שאתה תראה אותו שוב, ושהוא יחזיר לך טובה. וכאדם ששולח לחם על פני המים, שלא חושב שיראה אותו שוב.
כי ברב הימים תמצאנו – כי לאחר ימים רבים תמצא את הטובה שתצמח לך מזה.
תן חלק לשבעה וגם לשמונה – תן מנכסידך לשבעה ואף לשמונה אנשים. כלומר, להרבה אנשים ואל תמעט.
כי לא תדע מה יהיה רעה על הארץ – כי לא תדע איזה רעה תבוא על הארץ, ותשאיר אותך בלי הנכסים, ואז יכירו לך טובה.

פרק י"א

אם ימלאו העבים גשם על הארץ יריקו – כשם שאם העננים מלאים גשם, הרי הם אחר כך שופכים את הכל על הארץ. כך ברור שאם תמלא את האנשים טובה, הם יגמלו לך באחד מן הימים.

ואם יפול עץ בדרום ואם בצפון מקום שיפול העץ שם יהוא – וכשם שאם יפול עץ בדרום או אם יפול בצפון, באותו מקום שהעץ יפול שם הוא יהיה. כך אם תהנה אנשים ממונד, הטובה הזאת תשמר לך במקום שנתת.

שמר רוח לא יזרע – מי שמחכה תמיד לרוח, ורק אז יזרע, שהרוח טובה לזריעה, כמעט ולא יזרע אף פעם.

וראה בעבים לא יקצור – ומי שכל זמן שהוא רוצה לקצור, מסתכל בעננים ואומר, נראה שירד גשם ולא כדאי לצאת לשדה, לעולם לא יקצור.

כאשר אינך יודע מה דרך הרוח כעצמים בבטן המלאה – וכשם שבזה אין הדבר כדאי לנהוג כן, שאין אדם יודע מה דרך הרוח, כפי שאינו רואה את הדברים העלומים שנמצאים בבטן מלאה. ויותר טוב לו לזרוע תמיד, ואפשר שיבוא רוח פתאום.

ככה לא תדע את מעשה האלהים אשר יעשה את הכל – כך גם בכל שאר הדברים אין האדם יודע את מעשה האלהים, מתי יצמיח לו טובה ממעשיו, וטוב לו תמיד להיטיב לכולם.

בבקר זרע את זרעך

ולערב אל תנח ידך – ולערב אל תניח ידך מלזרוע עוד.

כי אינך יודע אי זה יכשר הזה או זה – כי אינך יודע איזה יביא לך תועלת, אם זה או זה.

ואם שניהם כאחד טובים – ושמא שניהם כאחד יהיו טובים לך.

טוב לאדם לשמוח בחייו- אבל לזכור שהם הבל- ושהעיקר לעשות מעשים טובים

ומתוק האור וטוב לעינים לראות את השמש – טוב לחיות בעולם ולראות את האור ואת השמש. **כי אם שנים הרבה יחיה האדם בכלם ישמח** – כי אם יחיה האדם הרבה שנים ראוי לו לשמוח בכולם.

ויזכר את ימי החשך כי הרבה יהיו – אלא שיזכור את ימי המוות שיגיעו אחי"כ, כי הרבה הם יהיו. **כל שבא הבל** – ולכן על אף שמחתו, יזכור שכל שבא עליו בעולם הוא הבל, ואינו אלא טפל.

שמח בחור בילדותיך ויטיבך לבך בימי בחורותך והלך בדרכי לבך ובמראי עיניך – יכול אתה לשמוח ולהיות טוב לב בימי צעירותך, ולעשות כפי רצונך.

ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט – אבל דע שעל כל מעשיך יביאך אלהים במשפט, והזהר לעשות מעשים טובים.

והסר כעס מלבך

והעבר רעה מבשרך – ועיי"י כך תעביר רעה מבשרך, שלא תעשה מעשים רעים מתוך כעס, והאלהים יביאך על זה במשפט.

כי הילדות והשחרות הבל – כי השמחה של הילדות והגיל הצעיר היא הבל, והעיקר זה לעשות מעשים טובים.

וזכר את בוראיך בימי בחורתך – ולכן תזכור את בוראך גם בימי בחורותיך.

עד אשר לא יבאו ימי הרעה – עוד קודם שיבואו ימי הזקנה.

והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ – וכבר יבואו שנים שכבר תראה שאין לך חפץ בשמחת ותאוות הנערות.

עד אשר לא תחשך השמש והאור והירח והכוכבים – עד שלא יחשך בשבילך כל האור, שזקן נראה לו הכל חשוך בגלל שעניו כהות.

ושבו העבים אחר הגשם – וכאילו אחר הגשם באו עוד עננים והחשיכו עוד יותר ממה שהיה קודם.

ביום שיזעו שמרי הבית והתעותו אנשי החיל – ביום שיזדעזעו וירעדו שומרי הבית, ויתעקמו ויחלשו אנשי הכח. וזה משל על אברי הגוף.

ובטלו הטחנות כי מעטו – והשיניים מפסיקות לטחון את המאכל, בגלל מיעוט כחם.

וחשכו הראות בארבות – והעיניים חשכו במקומם. [החור שבו העין נקרא ארובה].

וסגרו דלתים בשוק בשפל קול הטחנה – ודלתות חנויות הלחם בשוק יסגרו, שאין כבר מה למכור, כיון שכבר אין טוחנים קמח. והוא משל על הפה, שישגר מלאכול, כיון שכבר אינו יכול לטחון המאכל.

ויקום לקול הצפור – והוא מתעורר בקלות, אפיי לקולו של ציפור.

וישחו כל בנות השיר – וכל קול של שיר הוא שפל בעיניו, שאינו נהנה כבר משירה.

גם מגבה יראו – והוא כבר מפחד ללכת בכל מקום שיש קצת גובה, שצריך להרים את רגלו מעליו. **וחתחתים בדרך** – וכל הזמן מפחד בדרך שמא יהיה לו מכשול.

וינאץ השקד – ומחמת כיחושו העצמות שלו בולטות כשקד שהנץ.
ויסתבל החגב – ואפילו חגב עולה על גופו, דומה לו כמשא כבד שצריך לסבול.
ותפר האביונה – ובטלה והופרה תאותו.
כי הלך האדם אל בית עולמו וסבבו בשוק הספדים – עד שבסוף האדם מת והולך לקברו, והסופדים סובבים בחוץ לספד לו.
עד אשר לא ירתק חבל הכסף – ותזכור בוראך קודם שינתק חבל הכסף.
ותרץ גלת הזהב – ותשבר גולת הזהב.
ותשבר כד על המבוע – והכד ישבר על מעין המים.
ונרץ הגלגל אל הבור – והגלגל שדולים בו מים מן הבור ישבר לתוך הבור.
 וכל הפסוק משל על אברי האדם, שיתבטלו כשימות.
וישב העפר על הארץ כשהיה – והעפר שממנו עשוי האדם, יחזור לארץ כמו שהיה קודם שנוצר.
והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה
הבל הבלים – הבל גדול הם כל הנאות העולם.
אמר הקוהלת – אמר שלמה. [כיון שקהלת זה כינוי, שייך לכתוב את זה בה' הידיעה].
הכל הבל

אבות ספר קהלת היה חכם- ולו ראוי לכתוב ספרו

ויתר שהיה קהלת חכם – ומלבד שהיה שלמה חכם בעצמו.
עוד למד דעת את העם – גם לימד דעת את העם.
ואזן וחקר תקן משלים הרבה – ובדק וחקר, ותיקן הרבה משלים של חכמה.
בקש קהלת למצא דברי חפץ – רצה שלמה למצוא דברי חכמה ואמת. [שיש בהם חפץ ורצון].
וכתוב ישר דברי אמת – ולעשות ספרים שכתוב בהם דברי יושר ואמת.
דברי חכמים כדרבנות – דברי חכמים הם כדרבן של בהמה, שמוליך אותה בדרך הישרה, כך דברי חכמים מובילים את העם בדרך טובה.
וכמשמרות נטועים בעלי אספות – ודברי החכמים בעלי אסופות, [שנאספים ללמוד יחד דברי חכמה], הם כמשמרות שתקועים חזק, ששומרים על הכלי שלא ישבר.
נתנו מרעה אחד – וכל חכמתם אינה אלא מרועה אחד, שהוא האלהים.
ויתר מהמה – ומלבד דברי החכמים.
בני הזהר עשות ספרים הרבה אין קץ – בני, היזהר מלעשות הרבה ספרים ללא קץ, שרק החכמים ראוי שיכתבו ספרים, ולא כל אדם.
ולהג הרבה יגעת בשר – שספרים שנכתבו שלא ע"י חכמים, מביאים רק הרבה דיבור ויגיעה, ולא חכמה.

אמטרת הספר ותכליתו לומר שהעיקר זה יראת אלהים

סוף דבר הכל נשמע – סיומו ותכליתו של כל הדבר שנאמר בספר, ושהכל נשמע ונכלל בדבר זה.
את האלהים ירא ואת מצותיו שמור – הוא שתירא את ה', ותשמור את מצוותיו.
כי זה כל האדם – כי זה תכלית ועיקר ענין האדם.
כי את כל מעשה – כי את כל מעשי האדם.
האלהים יבא במשפט
על כל נעלם – אפ"י על דברים שנעשו בסתר.
אם טוב ואם רע – בין אם עשה דבר טוב, ובין אם עשה דבר רע.